19/03/2023

Μάνης Χρυσόστομος: Η τέλεση της Θείας Λειτουργίας από τον Ιερέα

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης

Κύριον καθῆκον τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας. Σ' αὐτό τό καθῆκον χρειάζεται ἀφοσίωση, προσοχή καί ἐπιμέλεια. Ὅλα γίνονται «κατενώπιον Θεοῦ» καί αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἰδιαίτερα μέσα στόν Ἱ. Ναό εἶναι πολύ σημαντικό γιά τήν ὕπαρξη ἱεροῦ δέους, κατάνυξης καί πολλῆς εὐλαβείας. Ὁ ἱερεύς ἔχει ἱερό χρέος νά τελεῖ ἀνελλιπῶς τήν Θ. Λειτουργία. Βασικότατο στοιχεῖο γιά τήν ὀρθή τέλεση τῆς Θ. Λειτουργίας εἶναι ἡ ἱεροπρέπεια. Ἱεροπρέπεια δέν εἶναι μόνον ἡ ἐξωτερική συμπεριφορά ἀλλά καί ἡ ἐσωτερική, ἡ καρδιακή διάθεση τοῦ ἱερέως, ἡ λατρευτική καί ἡ προσευχητική του στάση ἐνώπιον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως τοῦ Χριστοῦ.

- **Του Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου Γ'**

Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἱερεύς δέν τελεῖ τήν **Θ. Λειτουργία** γιά προσωπική προβολή, γιά τήν ἐπίδειξη τῶν ἀμφίων του, οὔτε τῶν φωνητικῶν του προσόντων. Γιά τήν ἱεροπρέπεια πρέπει νά προσέξουμε τήν ἐξοικείωση μέ τό **Ἱ. Βῆμα.** Δέν ἐπιτρέπονται ἐκεῖ ἄσκοπες κινήσεις, γέλωτες, ἀστεϊσμοί, συζητήσεις. Ὁ ἱερεύς ὅταν εἰσέρχεται στό Ἱ. Βῆμα ἀπαραιτήτως πρέπει νά κάνει τό σημεῖο τοῦ Σταυροῦ,

νά ἀφαιρεῖ τό καλυμμαύχι του καί νά προσκυνᾶ ἐπί τῆς Ἁγίας Τραπέζης τό Ἱ. Εὐαγγέλιο καί τήν Ἁγία Τράπεζα. Κανείς ὅταν τελεῖται ἡ Θ. Λειτουργία δέν πρέπει νά τριγυρνᾶ στό Ἱ. Βῆμα ἤ νά κοιτάζει ἀπό τήν Ὡραία Πύλη ἤ ἐπί συλλείτουργου ἀπό τό πλαϊνό μέρος τόν λαό ἤ νά ἀπομακρύνεται ἀπό τήν **Ἁγία Τράπεζα**. Ὅταν ὑπάρχει σοβαρός λόγος μετακινήσεως ἀπό τό ἕνα μέρος τοῦ **Ἱ. Βήματος** πρός τό ἄλλο, ἡ διέλευση γίνεται πάντοτε ὄπισθεν ἀπό τήν **Ἁγία Τράπεζα** καί κάμνουμε τόν σταυρό μας μέ εὐλάβεια καί φόβο Θεοῦ. Δέν τρέχει ποτέ μέσα στό **Ναό,** οὔτε ἀνεβαίνει τά σκαλοπάτια δύο-δύο. Μέσα στό Ἱ. Βῆμα πρέπει νά ὑπάρχει ἀπόλυτη τάξη. Δέν εἶναι ἀποθήκη. Δέν εἶναι κάποιο ἰδιωτικό δωμάτιο. Εἶναι τό ἱερότερο μέρος τοῦ Ναοῦ. Πρέπει νά ἐπικρατεῖ ἀπόλυτη καθαριότητα, στήν Ἁγία Τράπεζα, στήν Πρόθεση, στά καλύμματα, στά ἱερά σκεύη, στά ἄμφια, τούς τοίχους, στό δάπεδο, στά ντουλάπια. Ἰδίως στό χῶρο ὅπου εἶναι κοντά στήν Πρόθεση χρειάζεται πολύ καθαριότητα γιά νά μήν εἶναι πεταγμένα ἐδῶ καί ἐκεῖ, πρόσφορα, χαρτιά, κεριά, λιβάνια, καρβουνάκια, μπουκαλάκια οἴνου, ἐλαίου, πετσέτες, σαπούνια, ποτήρια, τσιμπίδες, μαχαίρια καί ἄλλα. Ἡ ἀκαταστασία δείχνει ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος καί εὐλάβειας. Ἡ Ἁγία Τράπεζα συμβολίζει τόν τάφο τοῦ Χριστοῦ. Συνεπῶς πρέπει νά εἶναι πολύ καθαρή. Κάτω ἀπό τό τζάμι δέν βάζουμε χαρτιά, ἐγκυκλίους, ἀνακοινώσεις, εἰκονίτσες, χαρτιά μέ εὐλαβῆ συνθήματα κλπ. Οὔτε ἐπίσης πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα θέτουμε πλαστικά λουλούδια. Τό κερί τῆς Ἁγίας Τραπέζης νά εἶναι τό καλύτερο. Μελισσοκέρι. Ἔπειτα τό Ἀντιμήνσιον εἶναι ἱερότερο. Τοῦτο πρέπει πάντοτε νά εἶναι καθαρόν, νά μήν ὑπάρχει οὐδέ τό ἐλάχιστον ψίχουλο, ἤτοι μαργαρίτης ἐκ τοῦ Ἁγίου Ἄρτου, τοὐτέστιν τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό πρέπει νά τό προσέχει πολύ ὁ ἱερεύς. Ἔπειτα οὐδέποτε τό Ἀντιμήνσιον πλένεται. Ὁ ἱερεύς ὀφείλει νά ἔχει προμηθευθεῖ ἀπό τήν οἰκεία Ἱερά Μητρόπολη καί δεύτερον ἤ καί τρίτον Ἀντιμήνσιον ἀναλόγως, προκειμένου τοῦτο νά τό χρησιμοποιεῖ στά παρεκκλήσια ἤ στά ἐξωκκλήσια, ὡς τά «ἀντιμήνσια ἐκστρατείας» φέροντας μέσα σέ εἰδική πάνινη θήκη ἡ ὁποία ἔξωθεν νά φέρει κεντημένο σταυρόν. Τό **Ἀντιμήνσιον τοῦ Ναοῦ** τίθεται πάντοτε κάτωθεν τοῦ Ἱ. Εὐαγγελίου καλῶς τυλιγμένο στίς τσακίσεις του, τό δέ **Εὐαγγέλιο** τίς μέν καθημερινές ἡμέρες εἶναι μέ τόν Ἐσταυρωμένο ἐπάνω νά φαίνεται, τήν δέ Κυριακήν ὅπου ἑορτάζουμε τήν Ἀνάστασιν, ἀπό τοῦ «Φῶς Ἱλαρόν» τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου, τήν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως. Τά ἱερά σκεύη πρέπει νά τηροῦνται σέ ἄριστη κατάσταση. Λαβίδες μαυρισμένες, Ἅγια Ποτήρια ὀξειδωμένα, καλύμματα ξεφτισμένα, μάκτρα λερωμένα κλπ δείχνουν ἀμέλεια. Νά ὑπάρχει στό Ἱ. Βῆμα σκευοφυλάκειο μέ τήν ἀσφαλῆ φύλαξη τῶν ἱερῶν σκευῶν, Εὐαγγελίων, Σταυρῶν κλπ. Τά ἄμφια ἐπ' οὐδενί νά κρεμιῶνται σέ καρφιά στόν τοῖχο. Θά εἶναι μέσα σέ ντουλάπες καί ποτέ νά μή φορᾶ ὁ ἱερεύς ἄμφια λερωμένα καί τσαλακωμένα ἤ πολύ κοντά. Ἐπίσης ποτέ νά μήν τίθεται καρφί κανένα ἀπολύτως ἐπάνω σέ τοιχογραφία. Αὐτό ἀπαγορεύεται καί ἀπό τήν ἀρχαιολογική ὑπηρεσία. Τέλος προσοχή, γυναῖκες

δέν ἐπιτρέπονται νά εἰσέρχονται στό Ἱ. Βῆμα ἐκτός εἰδικῆς ἐξαιρέσεως ἐκείνων πού ἔχουν εἰδική εὐχή καί μόνον. Καί ἀκόμη οὐδέποτε οἱ γυναῖκες ἐπιτρέπεται νά ἐγγίζουν τήν Ἁγία Τράπεζα ἤ τήν Πρόθεσιν.

Β' (Λῆψις Καιροῦ)

«Καιρός», ὀνομάζεται ἡ εἰδική προσευχή, τήν ὁποία λέγει ὁ μέλλων νά λειτουργήσει ἱερεύς καί διάκονος. Ἔχει τήν θεολογική ἔννοια ὅτι ὁ ἱερεύς ἀφήνει τά τοῦ κόσμου καί εἰσέρχεται στόν λειτουργικό χρόνο προκειμένου νά ὑπουργήσει τά **Ἱερά Μυστήρια**. Ἔρχεται στόν θεϊκό, πνευματικό χρόνο. Κανονικά ὁ «Καιρός» λαμβάνεται στό Σωλέα κατά τήν ἔναρξη τοῦ Ὄρθρου, κλειστῆς τῆς Ὡραίας Πύλης. Στό Σωλέα μεταβαίνει ὁ ἱερεύς ὁ μέλλων νά λειτουργήσει μέ τό ράσο καί τό καλυμμαύχι του. Ἐξερχόμενος, τό πρῶτον προσέρχεται πρό τοῦ Δεσποτικοῦ καί κάμνει σχῆμα ἐκζητῶντας οὕτως πώς τήν εὐλογία παρά τοῦ σωματικῶς ἀπόντος Ἀρχιερέως καί στή συνέχεια ἐρχόμενος πρό τῆς Ὡραίας Πύλης καί ἀρχίζει τήν Ἀκολουθία τοῦ «Καιροῦ». Στό «Καί νῦν...» «τῆς εὐσπλαχνίας τήν Πύλην...» ἀνοίγεται ἡ Ὡραία Πύλη καί ἄρχεται ἡ κατά σειράν προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων τοῦ Τέμπλου. Μετά βγάζοντας τό καλυμμαύχι του, εὑρισκόμενος πάλιν πρό τῆς Ὡραίας Πύλης λέγει τήν κύρια εὐχή «Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν ἐξαπόστειλον...». Μέ τό «Δι' εὐχῶν» εἰσέρχεται διά τῶν πλαγίων θυρῶν στό Ἱ. Βῆμα, προσκυνᾶ τήν Ἁγία Τράπεζα καί τό ἐπ' αὐτῆς Ἱ. Εὐαγγέλιο καί ἀπέρχεται γιά νά φορέσει τά ἄμφιά του. Ὅταν ἔχουμε Ἀρχιερατική Θ. Λειτουργία ἡ λῆψις τοῦ «Καιροῦ» εἶναι διαφορετική.

Γ' (Ἡ Τέλεσις τῆς Προσκομιδῆς)

Κατ' ἀρχήν πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι ἡ Προσκομιδή εἶναι μέρος τῆς Θ. Λειτουργίας ἔστω καί ἄν τελεῖται κατά τήν διάρκεια τοῦ Ὄρθρου. Τά ἀρχαῖα

χρόνια γινόταν κατά τον Χερουβικόν Ὕμνον. Γιά λόγους οἰκονομίας χρόνου μετακινήθηκε στόν Ὄρθρο. Κανονικά ὁ μέλλων νά τελέσει τήν Προσκομιδή ἱερεύς πρέπει νά φέρει πλήρη τά ἄμφια του καί τό φελώνιον καί πρίν ἀρχίσει πρέπει νά νίψει τά χέρια του λέγοντας τήν καθιερωμένη εὐχή: «Νίψομαι ἐν ἀθώοις τάς χεῖρας μου». Ἄν θά ὑπάρχει ἱερατικό συλλείτουργο τότε τήν Προσκομιδή θά τελέσει ὁ β’ τῇ τάξει ἱερεύς. Μνημονεύουν βέβαια κατά σειράν ὁ γ’ κ.ο.κ. οἱ ἄλλοι συλλειτουργοί. Τέλος μνημονεύει καί καλύπτει τά Ἅγια ὁ α’ ἱερεύς. Ὁ διάκονος δέν τελεῖ Προσκομιδή ἀλλά μνημονεύει τά ὀνόματα χωρίς νά ἐξάγει μερίδες. Ἄν ὑπάρχουν πολλά ὀνόματα ὑπέρ ὑγείας καί κεκοιμημένων τά μνημονεύουν οἱ ἱερείς.

Σχετικά μέ τά πρόσφορα. Κατά προτίμησιν χρησιμοποιοῦμε τό καλύτερο, τό καλά ζυμωμένο καί ψημένο, τό «σπιτικό». Οἱ πρεσβυτέρες καλόν εἶναι νά ἀποκτήσουν τήν εὐλαβῆ συνήθεια νά φτιάχνουν πρόσφορο γιά τήν Θ. Λειτουργία πού τελεῖ ὁ ἱερεύς – σύζυγός τους. Μέ τήν προτροπή τοῦ ἱερέως μπορεῖ νά δοθεῖ ἡ παρότρυνση καί ἄλλες εὐλαβεῖς κυρίες νά παρασκευάζουν πρόσφορο. Ἐνίοτε τά πρόσφορα πού φτιάχνουν οἱ φοῦρνοι, ὄχι ὅλοι, δέν εἶναι κατάλληλα. Αὐτά βέβαια θά τά χρησιμοποιήσετε ὡς ἀντίδωρο. Ἔπειτα τό νερό πού χρησιμοποιεῖται κατά τήν Προσκομιδή νά εἶναι ἀπολύτως καθαρό καί «νεαρό», δηλ. πρόσφατο. Ἐπίσης τό νάμα, δηλ. τό κρασί πρέπει νά εἶναι τό πλέον ἄριστο. Χρησιμοποιοῦμε μόνο γλυκό ἐρυθρό κρασί. Ὁ ἱερεύς προτοῦ ρίξει τό κρασί στό Ἅγιο Ποτήριο βλέπει καλῶς τό μπουκάλι καί τό ὀσφραίνεται γιά νά καταλάβει μήπως εἶναι ξυνισμένο ἤ

χαλασμένο. Κάθε ἄλλο ὑγρό, αὐτό τοῦ καθαροῦ καί ἀγνοῦ κρασιοῦ ἀπαγορεύεται ρητῶς ἀπό τούς Ἱερούς Κανόνες. Ἡ ἀναλογία κρασιοῦ καί νεροῦ εἶναι 2 πρός 1. Τό νερό θά συμπληρωθεῖ ἀργότερα μέ τό ζέον. Κατά τήν ἐκτίμηση τοῦ ἱερέως πού γνωρίζει καλά τήν ἐνορία του ἡ ποσότητα τοῦ μίγματος αὐτοῦ πρέπει νά ἐπαρκεῖ γιά τήν μετάληψη τῶν πιστῶν, ὁ ἀριθμός τῶν ὁποίων κάθε φορά μπορεῖ νά ποικίλλει. Ὁ ἱερεύς ὑπολογίζει τήν ποσότητα γιά τή Θ. Κοινωνία καί ἀνάλογα θά προετοιμάσει. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νά ἀποφεύγονται οἱ ἀκρότητες δηλ. οὔτε ὑπερβολική ποσότητα οὔτε ἐλάχιστη.

Ὅσον ἀφορᾶ τήν ἐξαγωγή τοῦ Ἀμνοῦ κατ’ ἀρχήν γίνεται ἐπιλογή τοῦ καλύτερου προσφόρου ὅπου πρέπει ἡ σφραγῖδα νά διακρίνεται σαφέστατα. Ὁ Ἀμνός πρέπει νά ἔχει σχῆμα τετράγωνο. Μερικοί ἱερεῖς θέλοντας νά αὐξήσουν τό μέγεθος τοῦ Ἀμνοῦ, τόν κόπτουν σέ σχῆμα πυραμίδος. Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Διότι, τό τετράπλευρο μόνο σχῆμα εἰκονίζει τόν «τετραπέρατον κόσμον» ὑπέρ τοῦ ὁποίου προσφέρεται ἡ ἀναίμακτος θυσία, οἱ δέ κάθετες πλευρές τοῦ τετραγώνου συμβολίζουν τίς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι μέν περιγραπτές ἀλλά ἐπειδή δέν τέμνονται ποτέ εἶναι ἀπεριόριστες. Ἄν ὄντως ὑπάρχει ἀνάγκη αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τοῦ Ἀμνοῦ, τοῦτο μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μέ τό νά κοπεῖ ὁ Ἀμνός σέ εὐρύτερα ὅρια τῆς σφραγῖδος. Ἰδιαίτερη προσοχή χρειάζεται καί γιά τήν ἐξαγωγή τῆς μερίδος τῆς **Παναγίας καί τῶν Ταγμάτων**. Ὅποιος ἱερεύς ἔχει τήν ἱκανότητα καλόν εἶναι τά ἐννέα **Τάγματα** νά ἐξέρχονται ξεχωριστά. Ὅταν πρόκειται νά λειτουργήσει Ἀρχιερεύς τότε ἐξάγεται καί ἡ μερίδα τοῦ Ἀρχιερέως ἡ ὁποία καί τίθεται στό κέντρο-ἔμπροσθεν τοῦ Ἀμνοῦ. Μέχρι ἐκεῖ ἐπιτελεῖ ὁ ἱερεύς ὅταν θά προσκομίσει, ἀργότερα ὁ Ἀρχιερεύς. Σχετικά μέ τίς μερίδες ζώντων καί κεκοιμημένων γιά κάθε ὄνομα ἀποσπᾶται μέ τήν Λόγχη μία μικρή μερίδα ἀπό τεμάχιο ἄλλου προσφόρου πού ἔχει τή σφραγῖδα τοῦ Ἀμνοῦ καί τοποθετεῖται ἐξ ἀριστερῶν, ὅπως κοιτάζουμε, οἱ ζῶντες καί ἐκ δεξιῶν οἱ κεκοιμημένοι μπροστά στόν Ἀμνόν. Στήν ἐξαγωγή τῶν μερίδων παρατηροῦνται τά ἑξῆς: Ἄλλοι ἱερεῖς ἐξάγουν γιά κάθε ὄνομα ἕνα μικρό ψίχουλο καί ἄλλοι τρίβουν συνεχῶς καθώς μνημονεύουν, τήν ψίχα τοῦ τεμαχίου πού κρατοῦν.

Καί οἱ δύο μέθοδοι εἶναι ὀρθές. Ο ἀείμνηστος εὐλαβής καί λόγιος ἱερομόναχος π. Ἐπιφάνιος Θεοδωρόπουλος (†1989) συνήθιζε γιά μέν τούς ζῶντες νά κόπτει ἀπό τήν «κόρα» τοῦ τεμαχίου μερίδες, γιά δέ τούς κεκοιμημένους ἀπό τήν «ψίχα» λέγοντας ὅτι οἱ ζῶντες φέρουν τά σώματά τους ὡς περίβλημα τῆς ψυχῆς καί ἡ «κόρα» συμβόλιζε τό περίβλημα αὐτό, ἐνῶ οἱ κεκοιμημένοι στεροῦνται σώματος, ὅπως ἡ ψίχα στερεῖται σκληροῦ περιβλήματος. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἱερεύς ὀφείλει νά μνημονεύσει ὅλα τά ὀνόματα πού τοῦ ἔχουν δώσει οἱ πιστοί καί δέν ἐπιτρέπεται νά πετᾶ τά χαρτιά χωρίς τήν μνημόνευση. Θά δώσει λόγον γι’ αὐτό τό ἀτόπημα. Εἶναι «τῶν ἐντειλαμένων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις εὔχεσθαι ὑπέρ αὐτῶν». Ἐννοεῖται ὅταν κάμνει τήν Προσκομιδή ὁ ἱερεύς σέ κάθε του κίνηση λέγει καί τίς ἀνάλογες ἐκφωνήσεις πού ὑπάρχουν στό Ἱερατικό. Καμμία κίνηση δέν πρέπει νά γίνεται χωρίς νά λεχθοῦν οἱ ἐκφωνήσεις. Δέν βάζουμε Ἀμνό. **Μερίδα Παναγίας**, Τάγματα ἔτσι ἁπλά χωρίς τά λόγια, στό Δισκάριο. Σχετικά μέ τήν κάλυψη τῶν **Τιμίων Δώρων** πρῶτα ὁ ἱερεύς εὐλογεῖ τό θυμίαμα λέγοντας τήν εὐχή: «Θυμίαμά σοι προσφέρομεν...» ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει καθαρισθεῖ τό μέρος ὅπου ἔγινε ἡ Προσκομιδή καί μαζεύει ὑπολείμματα προσφόρου πού ἔχουν πέσει ἔξω ἀπό τό Δισκάριο. Πάλιν ἐννοεῖται ὅτι λέγονται οἱ ἐκφωνήσεις σέ κάθε ἱερό σκεῦος τό ὁποῖο καλύπτουμε καί τέλος λέγεται ἡ Εὐχή τῆς Προθέσεως. Ἀφοῦ κάμνει τήν Ἀπόλυση καί ὁ ἱερεύς ἀσπάζεται τά Τίμια Δῶρα. Στή συνέχεια θυμιατίζει πέριξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἐκτός ἄν ὑπάρχει διάκονος ὁ ὁποῖος αὐτός θυμιατίζει λέγοντας τά

σχετικά λόγια*: «Ἐν τάφῳ σωματικῶς...» καί «ὡς ζωηφόρος, ὡς Παραδείσου ὡραιότερος...».*

Δ' (Τό θυμίαμα)

Ἐπειδή παραπάνω ἀναφέραμε τό θυμίαμα, ἀξίζει νά προχωρήσουμε στή χρήση του. Δηλαδή πότε καί πώς γίνεται ἡ προσφορά τοῦ θυμιάματος. Κατ' ἀρχήν τό θυμίαμα στή λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχε στήν Π. Διαθήκη καί μάλιστα ἡ Σκηνή τοῦ Μαρτυρίου περιείχεν ἐκτός τῶν ἄλλων καί τό «χρυσοῦν θυμιατήριον», ὁ δέ ἱερεύς πού τοῦ ἔπεφτε ὁ κλῆρος νά θυμιάσει ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀξιωνόταν μεγάλης τιμῆς ἀπό τό Θεό. Αὐτό συνέβη καί μέ τόν Ζαχαρία, τόν πατέρα του Τιμίου Προδρόμου, πού κατά τήν ὥρα τοῦ θυμιάματος δέχθηκε ἀπό τόν Ἀρχάγγελο τήν πληροφορία ὅτι θά γεννήσει ἡ γυναῖκα του Ἐλισάβετ τόν Ἰωάννη τόν Βαπτιστή. Στήν χριστιανική Ἐκκλησία τό θυμίαμα συμβολίζει τήν προσευχή πού ἀνέρχεται στό θρόνο τοῦ **Θεοῦ** . Λέμε: «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν Σου...» . Συμβολίζει ἀκόμη τίς γλῶσσες πυρός τῆς Πεντηκοστῆς ὅπου στήν εὐχή λέμε, εὐλογῶντας τό θυμίαμα: *«Θυμίαμά Σοι προσφέρομεν Χριστέ ὁ Θεός εἰς ὀσμήν εὐωδίας πνευματικῆς ὁ προσδεξάμενος εἰς τό ὑπερουράνιον Σου θυσιαστήριον ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τήν χάριν τοῦ Παναγίου Σου Πνεύματος»*. Μέ τό θυμίαμα ζητοῦσε ἀπό τόν Κύριο νά μᾶς στείλει τήν ἁγιοπνευματική Του χάρι. Ἔτσι οἱ πιστοί ὅταν τούς θυμιάζει ὁ ἱερεύς πρέπει νά κλίνουν ἐλαφρῶς τήν κεφαλή ὡς δεῖγμα ἀποδοχῆς αὐτῆς τῆς χάριτος. Ἔτσι κάθε πιστός μετατρέπεται εἰς «εὐωδία Χριστοῦ». Τό θυμιατήριον ὅπου καίγονται τά κάρβουνα καί τοποθετεῖται τό θυμίαμα συμβολίζει τήν κοιλία τῆς Παναγίας, ἡ ὁποία δέχθηκε στά σπλάχνα της τήν Θεότητα χωρίς νά ὑποστεῖ φθορά. Ὁ ἅγ. Γερμανός Κων/λεως γράφει ὅτι: «Ὁ θυμιατήρ ὑποδεικνύει τήν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τό πῦρ, τήν θεότητα καί ὁ εὐώδης καπνός τήν εὐωδία τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Ὁ δέ **ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός** λέγει: «Τό θυμιατό σημαίνει τήν Δέσποινα, τήν Θεοτόκο. Ὅπως τά κάρβουνα εἶναι μέσα στό θυμιατό καί δέν καίεται ἔτσι καί ἡ Δέσποινα δέχθηκε τόν Χριστό καί δέν κάηκε ἀλλά μάλιστα ἐφωτίσθηκε».

Τό θυμιατό εἶναι ἕνα ἱερό σκεῦος ἀφιερωμένο στή λατρεία τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι πρέπει νά εἶναι καθαρό καί ὄχι μαυρισμένο ἀπό τόν συνεχῆ καπνό, νά εἶναι ἀπό καλό μέταλλο, νά ἔχει ὅλα τά κουδουνάκια καί ἡ κούπα νά εἶναι κανονική καί κάπως βαθειά γιά νά μήν βγαίνει καί προξενηθεῖ ἀταξία. Ὅταν ἀνάβονται τά καρβουνάκια χρειάζεται προσοχή γιατί τά ὑπάρχοντα καρβουνάκια τά ὁποῖα δέν εἶναι καλά καί βγάζουν ἀποπνικτικό καπνό ἐνοχλητικό. Πρέπει νά ἀνάπτονται μακρυά ἀπό τό λαό, εἴτε σέ μία ἄκρη τοῦ Ἱεροῦ εἴτε καί ἔξω ἀπό αὐτό. Μπορεῖ κατά τό ἄναμμα νά ἐκσφενδονιστοῦν καύτρες καί νά προκαλέσουν ζημιές σέ ἄμφια, στήν Ἁγία Τράπεζα ἀκόμη καί στά χαλιά. Καλή εἶναι ἡ χρήση τῆς

καρβουνόσκονης. Ἐννοεῖται ὅτι τό θυμιατό ἀνάβεται πολύ πρίν ἀπό τό θυμίαμα καί τό θυμίαμα τό βάζουμε ὀλίγον πρό τοῦ θυμιᾶσαι. Εὐνόητο εἶναι ὅτι θά πρέπει νά ἀποφεύγεται ἡ χρησιμοποίηση δηλ. «θυμιάτισμα» χωρίς ἀνημμένα κάρβουνα ἤ θυμίαμα ἁπλῶς δηλ. νά κτυποῦν τά κουδουνάκια. Ὅταν παρίσταται Ἀρχιερεύς τότε προσάγεται πρός αὐτόν τό θυμιατό καί ἐκεῖνος εὐλογεῖ τό θυμιάτισμα. Θυμίαμα προσφέρεται ὅταν λειτουργεῖ ἱερεύς στή Δοξολογία, στόν Ἀπόστολον (πολύ λιτά), στόν Χερουβικό Ὕμνο μετά τόν καθαγιασμό καί πρό τοῦ «Ὀρθοί μεταλαβόντες...». Ψαλλομένου τοῦ Χερουβικοῦ ὁ ἱερεύς ἐξέρχεται στήν Ὡραία Πύλη ὅταν ὁ ἱεροψάλτης φθάσει στή λέξη «Τριάδι». Στόν Ἑσπερινό ἀρχίζει τό θυμιάτισμα ὅταν ὁ ἱεροψάλτης φθάσει στή φράση «ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν Σου...». Θυμιᾶ ἀπό τήν Ὡραία Πύλη πρῶτα τόν Ἀρχιερατικό θρόνο, ἔπειτα τρεῖς φορές στό τέμπλο τήν εἰκόνα του Χριστοῦ, Ὑπεραγίας Θεοτόκου, Τιμίου Προδρόμου καί τοῦ ἁγίου τοῦ Ναοῦ, μετά τόν διάκονο ἄν ὑπάρχει (δύο φορές) στή συνέχεια τόν δεξιόν χορόν, ἔπειτα τόν ἀριστερόν (ἀπό τρεῖς) καί τέλος τόν λαόν ἀρχίζοντας ἀπό δεξιά (ἄνδρες) πρός ἀριστερά (γυναῖκες). Καταλήγει πάλιν μέ τίς εἰκόνες του Τέμπλου καί εἰσέρχεται στό Ἱ. Βῆμα.

Τό θυμιάτισμα θέλει τέχνη. Πρέπει νά πιάνετε ὀρθά τό θυμιατό, οὔτε πολύ γρήγορα, οὔτε νωχελικά, οὔτε ἔντονα, οὔτε χρειάζεται νά ἀνυψώνεται πολύ ψηλά-κυκλικά πάνω ἀπό τήν **Ἁγία Τράπεζα.** Χρειάζεται προσοχή νά μή πεταχθοῦν ἔξω τά καρβουνάκια. Αὐτός πού θέτει τό θυμίαμα ἐπίσης δέν πρέπει πάνω στό ἀνημμένο κάρβουνο νά βάζει πάρα πολλά καί νά μήν ἀναπνέει τό κάρβουνο οὔτε νά τό κλείνει, γιατί γρήγορα σβήνει. Ἀκόμη θέλει προσοχή τό θυμίαμα νά εἶναι καλό, εὐῶδες, νά μήν «πνίγει» τό λαιμό καί νά ἀποφεύγεται ἐκεῖνο πού ἔχει πολύ ρετσίνι.

Ἐκτός ἀπό τό γνωστό – συνήθη θυμιατό ὑπάρχει καί τό λεγόμενο «κατζίον» πού χρησιμοποιεῖται ὡς θυμιατό στίς Ἀγρυπνίες, τίς Κατανυκτικές Ἀκολουθίες τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς καί τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος. Τοῦτο διότι εἶναι πιό ταπεινόν καί μέ ὀλίγα κουδουνάκια, συνήθως 1 ἤ 3. Ὁ θυμιῶν μέ τό «κατζίον» πρέπει νά ξέρει πώς νά τό χρησιμοποιήσει. Ὀφείλει νά τό κτυπᾶ κατά τρόπον πού νά ἐπιτρέπει στά κουδουνάκια νά ἀκούγονται ἐλαφρῶς. Μέ τό κατζίον ὁ ἱερεύς ὅταν θυμιᾶ σχηματίζει στόν ἀέρα τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Ὅλα συνεπῶς πρέπει νά ἐπιτελοῦνται μέ ἱεροπρέπεια.

Ε’. Ὁ ἱερεύς ὡς λειτουργός

Ὁ ἱερουργός στέκεται ἐνώπιον τῆς **Ἁγίας Τραπέζης** καί μετά τήν Ἀπόλυση τοῦ Ὄρθρου ἄρχεται τῆς **Θείας Λειτουργίας.** Ἐκφωνεῖ τό: «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καί ἀεί καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων», ὑψώνοντας τό Ἱ. Εὐαγγέλιον ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης σφραγίζοντας τήν Ἁγία Τράπεζα δηλ. κάμνοντας τό σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Τό ὑψώνει οὔτε πολύ ὑψηλά οὔτε πολύ χαμηλά. Τό ἀσπάζεται καί τό θέτει πάλιν στή θέση του. Πρέπει νά προσέχει ὁ ἱερεύς διότι ὅταν ὑπάρχει διάκονος πρό τοῦ

«Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρός» ἐκφωνεῖ οὗτος τό: «Εὐλόγησον, δέσποτα» ἱστάμενος στό Σωλέα. Μυστικῶς ὁ ἱερεύς ἀναγιγνώσκει τίς τρεῖς Εὐχές τοῦ Ἀντιφώνου ὡς καί τήν Εὐχή τῆς Εἰσόδου. Στό Σωλέα κρατῶντας τό Εὐαγγέλιον ψάλλει τό «Εἰσοδικόν»: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν...» ἤ ἄλλο ἀνάλογο καί εἰσέρχεται στό Ἱ. Βῆμα. Ὁ ἱερεύς πρέπει νά ἔχει προετοιμασθεῖ καί νά ξέρει ποῖον «Εἰσοδικόν» θά ψάλλει τά ὁποῖα καί εἶναι διαφορετικά στίς Δεσποτικές ἑορτές. Αὐτά βρίσκονται στό «Ἱερατικόν», τό βιβλίον τοῦ ἱερέως.

Στή συνέχεια ἀκολουθοῦν Ἀπολυτίκια, **Τροπάρια** καί τό **Κοντάκιον**. Πάλι τά διάφορα Κοντάκια, τά ὁποῖα ἀλλάζουν, βρίσκονται στό «Ἱερατικόν». Ὅταν ὑπάρχει Μνημόσυνον ψάλλεται ἀπό τόν ἱερέα πρό τοῦ ἀπολυτικίου τοῦ ναοῦ τό τροπάριον: «Μνήσθητι Κύριε, ὡς ἀγαθός...». Ὅταν ὑπάρχει συλλείτουργον ὁ Τρισάγιος Ὕμνος ψάλλεται πεντάκις, τρεῖς ἀπό τόν ψάλτη καί δύο φορές ἀπό τόν ἱερέα. Ὅταν ἐπίσης ὑπάρχει καί διάκονος τότε ὁ ἱερεύς δίδει τό Εὐαγγέλιον στόν διάκονο σφραγίζων (εὐλογῶν) αὐτόν λέγοντας τό: *«Ὁ Θεός διά πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου...».* Τήν εὐαγγελική περικοπή πρέπει νά τήν ἔχει διαβάσει ἀπό τό βράδυ τοῦ Σαββάτου ὥστε νά τήν ἀναγνώσει χωρίς λάθη. Ἡ κορδέλλα πού εἶναι στό **Εὐαγγέλιο** πρέπει νά τίθεται στήν ἑπόμενη σελίδα τῆς περικοπῆς πού θά διαβαστεῖ ὥστε νά μήν καλύπτει τά γράμματα τοῦ κειμένου τῆς περικοπῆς. Ὅταν τελειώσει ἡ ἀνάγνωσις κλείνει ἀθόρυβα τό Εὐαγγέλιον ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει ἀσπασθεῖ τό κείμενο πού ἀνέγνωσε, δηλ. τόν Χριστόν, τήν θεία διδασκαλία Του καί στή συνέχεια εὐλογεῖ τόν λαό μέ τό Εὐαγγέλιο. Τώρα χρειάζεται προσοχή πώς τό ἐναποθέτει στήν Ἁγία Τράπεζα ὄχι ὄρθιο ἀλλά ὁριζόντια γιά νά μήν ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά πέσει καί νά δημιουργηθεῖ ἀταξία. Τίς δεήσεις καί εὐχές τῶν Κατηχουμένων τίς διαβάζει μυστικῶς γιά οἰκονομία χρόνου. Ὡστόσο τήν Εὐχή τῶν πιστῶν Β’ ἤτοι: «Πάλιν καί πολλάκις...» τήν διαβάζει χαμηλοφώνως ἀλλ’ εἰς εὐήκοον τῶν πιστῶν. Τήν ἑπόμενη καί βασική εὐχή τοῦ Χερουβικοῦ Ὕμνου ἐπειδή ἀφορᾶ τόν ἱερουργοῦντα ἱερέα αὐτή διαβάζεται μυστικῶς. Ἐάν ὑπάρχει συλλείτουργο ἕνας ἱερεύς διαβάζει, οἱ ἄλλοι προσέχουν καί ἀκοῦνε. Δέν διαβάζουν μαζί μέ τόν προεστώτα οὔτε τήν ψιθυρίζουν μόνοι τους. Μέ τό **θυμίαμα** κάμνει τρεῖς μετάνοιες ὁ ἱερεύς ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, προσκυνεῖ τό Ἀντιμήνσιον σέ τρία μέρη καί ἀπαραιτήτως τήν σφραγῖδα καί ὑπογραφή τοῦ Ἀρχιερέως δηλωτικόν τῆς κανονικότητος τῆς Θ. Λειτουργίας καί ζητᾶ συγχώρησιν στήν Ὡραία Πύλη ἀπό τόν λαό κάνοντας σχῆμα χωρίς νά εὐλογεῖ. Μεταβαίνει στήν Πρόθεση καί ἀφοῦ προσκυνήσει τά Ἅγια Δῶρα κεκαλυμμένα τά λαμβάνει, πρῶτα τό Δισκάριον μέ τό ἀριστερό χέρι, ἔπειτα τό Ἅγιον Ποτήριον μέ τό δεξί καί ἀφοῦ προηγουμένως ἔχει θέσει ἐπί τῶν ὤμων του τόν ἀέρα. Κάμνει τότε τήν λεγομένη «Μεγάλη Εἴσοδο» προπορευομένων λαμπάδων καί θυμιατοῦ. Ἄν ὑπάρχουν παιδιά (παπαδάκια) πρέπει σ’ αὐτά ἀπαραιτήτως νά δίδωνται λαμπάδες καί θυμιατό καί νά μήν βγαίνουν μεγάλοι στήν ἡλικία. Ὅταν φθάσει στήν Ὡραία Πύλη ἄν γνωρίζει

νά κάμνει Μνημόνευση νά τήν κάνει, ἄλλως δέν πρέπει νά αὐτοσχεδιάζει ἐκείνη τήν ὥρα καί νά πέφτει σέ ἀσυνταξίες καί ἄλλα λάθη ἤ νά λησμονεῖ αὐτούς πού πρέπει νά μνημονεύσει.

Στή συνέχεια στό «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους» ἐάν συλλειτουργοῦν ἱερεῖς τότε ὁ προεστώς πρῶτος αὐτός προσκυνεῖ τά Ἅγια Δῶρα, ὅπως εἶναι σκεπασμένα μέ τόν Ἀέρα καί κατόπιν γίνεται ὁ ἀλληλοασπασμός τῶν ἱερέων μέ τήν φράση: *«Ὁ Χριστός ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν» καί ὁ ἕτερος ἀπαντᾶ: «Καί ἦν καί ἔστι καί ἔσται»*. Ἡ κίνηση τοῦ Ἀέρα πάνω ἀπό τά Ἅγια Δῶρα κατά τήν διάρκεια τῆς ἀπαγγελίας τοῦ «Πιστεύω» γίνεται μέχρι τό: «Καί ἀναστάντα...». Διπλώνεται κανονικά καί τίθεται στή θέση του πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα. Ἡ ἐκφώνηση: *«Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν...»* δέν δίδεται εὐλογία στούς πιστούς μέ τόν ἀέρα ἀλλά μέ τό δεξί χέρι του. Ἔπειτα ἡ Εὐχή τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς: «Ἄξιον καί δίκαιον» λέγεται χαμηλοφώνως εἰς εὐήκοον τοῦ λαοῦ ἐνῶ ἡ ἑπόμενη: «Μετά τούτων καί ἡμεῖς τῶν μακαρίων δυνάμεων» μυστικῶς. Οἱ ἐκφωνήσεις: «Λάβετε φάγετε» καί «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» πρέπει νά λέγονται ἀργά, καθαρά καί μέ πᾶσαν κατάνυξη. Ἡ εὐλογία τῶν Τιμίων Δώρων γίνεται πάντοτε ἱσταμένου τοῦ ἱερέως (εἶναι ὄρθιος) καί ὄχι γονατιστός καί ἐκ τοῦ μακρόθεν. Ἀπαραιτήτως νά λέγονται καί τά «Ἀμήν», ἀργά καί καθαρά. Ὅσον ἀφορᾶ τό Ἀντίδωρον. Κανονικά τό ἀντίδωρο εὐλογεῖται μαζί μέ τό πρόσφορο πού ὑψώνεται κατά τήν **Προσκομιδή.** Εἶναι τό ὑπόλοιπο. Ὡστόσο ἐπειδή δέν ἐπαρκεῖ τό ὑψωμένο πρόσφορο κόπτεται καί ἀπό ἄλλα πρόσφορα καί ἔτσι εὐλογεῖται στό «Ἐξαιρέτως». Ἐπειδή ἔχει εὐλογηθεῖ πάνω ἀπό τά Ἅγια Δῶρα δέν ἐπιτρέπεται νά χρησιμοποιηθεῖ ὡς φαγητό ἤ προσφάγιο ἤ βούτημα στόν καφέ κλπ. Τά λοιπά πρόσφορα πού δέν ἔχουν εὐλογηθεῖ μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς κοινό ψωμί. Τά ψίχουλα ἀπό τό πανέρι μποροῦν νά ριχθοῦν στό κῆπο καί νά τά φᾶνε τά πετεινά ὥστε νά μήν μένει τίποτα στό Ἱερό καί μαζευτοῦν μυρμήγκια.

Τό **«Πιστεύω»** ὅπως καί τό **«Πάτερ ἡμῶν»** καλόν εἶναι νά τό λέγουν ὅλοι μαζί οἱ πιστοί μέ τήν προτροπή τοῦ ἱερέως ἤ τοῦ ψάλτου. Ἰδίως ὅμως τό πιό εὔκολο τό «Πάτερ ἡμῶν» καλόν εἶναι νά τό ἀπαγγέλλουν παιδιά γιά νά ἔχουν συμμετοχή καί αὐτά.

Ὅταν ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεύς *«Τά ἅγια τοῖς ἁγίοις» δέν πρέπει νά ὑψώνει τόν Ἀμνόν, ἤτοι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ πολύ ψηλά. Ἔπειτα μελίζοντας δηλ. διαχωρίζοντας τόν Ἀμνόν σέ τέσσερις μερίδες θέτει στό Ἅγιο Ποτήριο τήν μερίδα πού ἔχει τόν χαρακτῆρα ΙΣ ἀφοῦ κάμνει μ' αὐτήν τό σχῆμα τοῦ Σταυροῦ ἐπάνω τοῦ ἁγίου Ποτηρίου. Μετά εὐλογεῖ τό ζέον καί ἐγχέει στό ἅγιο Ποτήριο τό ἀρκοῦν. Τό ζέον δέν πρέπει νά εἶναι οὔτε κρύο οὔτε καυτό. Μέτριο. Ἔπειτα ἀπαραιτήτως λέγει τίς Εὐχές τῆς Θ. Μεταλήψεως καί μετά μεγίστης προσοχῆς μεταλαμβάνει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, πρῶτα Σῶμα Χριστοῦ καί μετά Αἷμα Χριστοῦ. Ὅταν κοινωνεῖ ἀπό τό Ἅγιον Ποτήριον δέν χρειάζεται νά λέγει «εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»*

. Σκουπίζει πάντα μέ τό μάκτρο τό στόμα του, τά χείλη του καί τό Ἅγιον Ποτήριον στό σημεῖο πού κοινώνησε. Κοινωνεῖ ὄρθιος καί ὄχι γονατιστός. Στή συνέχεια θέτει καί τίς ἄλλες μερίδες τοῦ Ἀμνοῦ στό **Ἅγιο Ποτήριο** καί ἄν μπορεῖ κατά τήν Θ. Μετάληψη τῶν πιστῶν νά τίς διαχωρίσει, θέτει καί τά ἄλλα δηλαδή τῆς Παναγίας, τῶν ταγμάτων καί τῶν ζώντων καί κεκοιμημένων. Τοῦτο σημειώνεται γιατί ἡ Θ. Κοινωνία γίνεται μόνον ἀπό τόν Ἀμνόν. Καλόν εἶναι οἱ πιστοί νά εἶναι προετοιμασμένοι πνευματικῶς γιά τήν Θ. Μετάληψη. Κατ' αὐτήν εἴμεθα πολύ προσεκτικοί νά μήν πέσει κάτω Θ. Κοινωνία ἤ νά μήν γίνει κάποια ἄλλη ἀταξία. Πρῶτα κοινωνοῦμε τά παιδιά κατά τήν ἀρχαίαν λειτουργικήν συνήθειαν. Τά μωρά τά κρατοῦν οἱ γονεῖς, ἕνας ἐκ τῶν δύο, χωρίς πολλές κουβέντες. Ἀπάδουν οἱ φράσεις «*Τό χρυσό δοντάκι»,* ἤ «μελάκι» κλπ. Δέν πρέπει νά λέγονται. Στά **μωρά** δίδουμε συνήθως ἐλάχιστον Αἷμα καί ὡς πρός τό Σῶμα ἴχνος μαργαρίτη. Προσέχουμε τυχόν κινήσεις τοῦ μωροῦ, ὅπως τῶν ποδιῶν ἤ χεριῶν του ἤ μή ἄνοιγμα τοῦ στόματος. Ποτέ θυμό ἤ φωνές ἤ βία. Τρομάζει τότε πιό πολύ τό νήπιον. Προσοχή χρειάζεται ἡ Θ. Κοινωνία καί ὅταν ἔχουμε ἡλικιωμένους ἀνθρώπους. Βέβαια πρέπει νά ἔχουμε φροντίσει ποιμαντικῶς, κάποιος ἤ κάποιοι νά κοινωνήσουν. Εἶναι ἀπαράδεκτο τό φαινόμενο νά ἐξέρχεται ὁ ἱερέας νά λέγει: «Μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καί ἀγάπης προσέλθετε» καί νά μήν κοινωνεῖ κανένας. Ἡ Θ. Λειτουργία δέν εἶναι θέαμα καί ἀκρόαμα. Τελεῖται ἡ σύναξις τῶν πιστῶν γιά νά λάβουν μέρος στήν **θεία Κοινωνία.**

Στή συνέχεια στήν ἀνάγνωση τῆς Ὀπισθάμβωνος εὐχῆς πρέπει νά κρατᾶτε τό βιβλίον τό «Ἱερατικόν» καί στρεφόμεθα πρός τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὄχι πρός τόν λαό. Προσοχή χρειάζεται καί στήν **Ἀπόλυση** γιατί παρατηροῦνται πολλά συντακτικά καί ἄλλα λάθη. Τό «*Ἱερατικόν*» ἀναγράφει πώς γίνεται ἡ Ἀπόλυσις τίς καθημερινές, τήν Κυριακή ἤ ὅταν ἔχουμε Δεσποτικές ἑορτές. Ἐπίσης χρειάζεται προσοχή, ἡ Ἀπόλυσις τῆς Θ. Λειτουργίας δέν ἔχει σχέση μέ τό «Σῶσον ὁ Θεός τόν λαόν σου» τοῦ Ὄρθρου οὔτε μέ τό «Δέσποτα Πολυέλεε» τῆς Ἀρτοκλασίας. Ἐπίσης ὅταν ὁ ἅγιος τοῦ ναοῦ ἤ τῆς ἡμέρας εἶναι προφήτης θά ποῦμε: *«Τοῦ ἁγίου καί ἐνδόξου προφήτου...», ὅταν εἶναι Ἀπόστολος: «τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου καί πανευφήμου Ἀποστόλου...»,* ὅταν εἶναι μάρτυς: *« τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μάρτυρος ἤ μεγαλομάρτυρος ἤ ὁσιομάρτυρος ἤ ὁμολογητοῦ ἤ νεομάρτυρος...», ὅταν εἶναι Ἱεράρχης: « τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν...»,* ὅταν μάρτυς εἶναι γυνή: «τῆς ἁγίας καί ἐνδόξου μάρτυρος ἤ μεγαλομάρτυρος...» κ.ο.κ καί ὅταν εἶναι ὁσία: «τῆς ὁσίας μητρός ἡμῶν...». Μετά τό ὄνομα ἀκολουθεῖ τό ἰδιαίτερον ἐπίθετο π.χ. θαυματουργοῦ, μυροβλήτου, τροπαιοφόρου, μεγάλου, θεοφόρου κλπ. Προσοχή χρειάζεται στή μνημόνευση στό τέλος τῆς Ἀπολύσεως τό ἀκροτελεύτιον *«οὗ ἤ ἧς ἤ ὧν καί τήν μνήμην ἐπιτελοῦμεν καί πάντων τῶν ἁγίων»*. «Οὗ» ὅταν εἶναι ἄνδρας, «ἧς» σέ γυναῖκα καί «ὧν» στόν πληθυντικό ἀριθμό, δύο ἤ τρεῖς κλπ.

Τά Μνημόσυνα πάντοτε τελοῦνται ἐντός τῆς **Θ. Λειτουργίας** ὄχι μετά τό «Δι' εὐχῶν» καί μετά τό «*Εἴη τό ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον».*

Στό τέλος μετά τό «Δι' εὐχῶν» ὁ ἱερεύς λέγει τό: «Ἡ Ἁγία Τριάς διαφυλάξοι πάντας ὑμᾶς», καλημερίζει τούς πιστούς καί τότε προχωρεῖ σέ ἀνακοινώσεις, ἄν ὑπάρχουν. Ὁ ἴδιος στή συνέχεια διανέμει τό ἀντίδωρον καί ὄχι οἱ ἐπίτροποι. Εἰσερχόμενος στή συνέχεια ὁ ἱερεύς στό Ἱ. Βῆμα καταλύει καί ἀπεκδύεται τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἐνῶ ἄν ὑπάρχει κάποιος πιστός ἀναγινώσκει τήν Εὐχαριστία «Μετά τήν Θείαν Μετάληψιν» εἰς εὐήκοον. Πάλιν ὁ ἱερεύς κάμνει μικρή Ἀπόλυση, νίπτει τά χέρια του, ἀσπάζεται τήν Ἁγία Τράπεζα εὐχαριστῶντας τόν Θεόν ὅτι τόν ἀξίωσε νά λειτουργήσει καί λαμβάνοντας ράσον καί καλυμμαύχιον ἀπέρχεται. Χρειάζεται ἀκόμη, νά εἶναι προσεκτικός καί στόν καφέ ἐπειδή ἔχει λειτουργήσει καί κοινωνήσει. Συνεπῶς ὡς λέγει ὁ Ἀπ. Παῦλος «πάντα εὐσχημόνως καί κατά τάξιν γινέσθω» (Α' Κορ. ιδ',40).

Α' Μερος